

واکاوی تاریخ‌گرایی در کتب تألیفی دهه ۸۰ ه.ش. حوزه معماری معاصر ایران*

دکتر علیرضا جزء‌پیری**، دکتر مهرداد متین***

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۱۱/۰۷ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۸/۰۴/۳۱

چکیده

موضوع پژوهش، پردازش تاریخ‌گرایی در معماری معاصر ایران است. نشانه‌های تاریخی در معماری، بارزترین مشخصه تاریخ‌گرایی در حوزه معاصر است. سؤال پژوهش «چگونگی نمود تاریخ‌همچنین نشانه‌های تاریخ‌گرایی در دوره‌بندی‌های تألیفات معماری معاصر؟» و فرضیه «عینیت یافتن نشانه‌های تاریخی همچنین امکان دوره‌بندی آثار معاصر بر اساس شاخصه‌های تاریخ‌گرایی» هستند. پژوهش پس از پردازش مفاهیم تاریخ‌گرایی و جایگاهش در تألیفات، الگویی برای بررسی آثار ارائه می‌دهد. پژوهش کیفی است با راهبرد تفسیری که با روش تاریخی-انتقادی پس‌زمینه تاریخ‌معماری را بازنمایی و با استفاده از فرایند تاریخ‌گرایی هگل که از روش‌های تحقیق تاریخی است، دوره‌بندی‌های معاصر را ارزیابی کرده و پس از استنتاج مدلی ۳ گانه برای تاریخ‌گرایی، در راستای پاسخ به سؤالات تحقیق برمی‌آید. نتیجه اینکه، در مجموع شش نوع دوره‌بندی در تألیفات دهه ۸۰ هجری شمسی قابل استخراج است. پنج اثر تألیفی تاریخ‌گرایی سمبولیک و تنها یک اثر تاریخ‌گرایی فلسفی دارند.

واژه‌های کلیدی

تاریخ‌گرایی، دوره‌بندی، معماری معاصر ایران.

* این مقاله مستخرج از رساله دکتری معماری علیرضا جزء‌پیری با عنوان «تبیین دوره‌بندی تاریخی معماری پس از انقلاب ایران با رهیافت تاریخ‌گرایی هگلی» به راهنمایی دکتر مهرداد متین و مشاوره دکتر کاوه بذرافکن در دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی است.
** دانش‌آموخته دکتری معماری، گروه معماری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
*** استادیار، گروه معماری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (مسئول مکاتبات)

Email: mehrdad.matin@ymail.com

مقدمه

به تاریخ و ایدئولوژی به کلی تغییر می‌کند (Colquhoun, 1981)، به طوری که هر کجا صحبت از تاریخ و تاریخ‌گرایی وجود داشته باشد قطعاً رد و نشانی از دیدگاه هِگل نیز وجود دارد. آغازگر این رویکرد و یکی از مؤثرترین اشخاصی که در مطالعات تاریخی و به‌ویژه تاریخ هنر شناخته‌شده، «هِگل» است (گلیجانی مقدم، ۱۳۸۶، ۹۵). دیدگاه هِگل و تاریخ‌گرایی برآمده از آن در ترجمه‌ها و تألیفات دوره معاصر بحث شده‌اند. از مهم‌ترین این تألیفات می‌توان به «عقل در تاریخ» اثر گئورگ ویلهلم فردریش هِگل^۱، «درآمدی بر منطق هِگل» اثر اندی بلاندن، «مقدمه‌ای بر زیبایی‌شناسی» اثر گئورگ ویلهلم فردریش هِگل، «درباره هِگل و فلسفه او» مجموعه مقالاتی با کوشش کریم مجتهدی، مجموعه دوجلدی «فلسفه هِگل» اثر والتر ترنس استیس و مقالاتی دیگر اشاره کرد. وجه مشترک این آثار اشاره به سه‌گانگی هنر، تاریخ و روح در دیدگاه هِگل است. ایده‌های فیلسوف آلمانی قرن نوزدهم هِگل، باور هِگلیسم را در بخش بزرگی از تاریخ معماری رایج کرده است (بوردن و رودی ری، ۱۳۸۷، ۳۱). «فضا، زمان و معماری» اثر زیگفرید گیدیون^۲، «معماری و شهرسازی در قرن بیستم» اثر ویتوریو مانیانو لامیونانی^۳، «پیچیدگی و تضاد در معماری» اثر رابرت ونتوری^۴، «تئوری معماری پست‌مدرن» اثر کیت نسبیت، مجموعه مقالات آلن کالکوهان با عنوان «نوشتارهایی در نقد معماری، معماری مُدرن و تغییرات تاریخی» و «تاریخ‌گرایی و محدودیت‌های نشانه‌شناسی»^۵ و سایر مکتوبات حوزه معماری نیز تحت‌تأثیر تاریخ‌گرایی غرب هستند. کالکوهان از جمله پژوهشگرانی است که به تاریخ‌گرایی هِگلی پرداخته است: تعاریف واژه‌نامه‌ای نشان می‌دهند که سه تعبیر از تاریخ‌گرایی وجود دارد: (الف) این تئوری که تمامی پدیده‌های اجتماعی - فرهنگی، توسط فرآیندهای تاریخی تعیین می‌شوند و اینکه تمامی حقیقت‌ها نسبی‌اند، (ب) توجه به نهادها و سنت‌های گذشته، (ج) استفاده از فرم‌های تاریخی (نسبیت، ۱۳۹۶، ۲۴۵).

بخش دوم پیشینه به دوره‌بندی‌های معماری معاصر ایران^۶ اختصاص دارد. اولین تمایلات برای دوره‌بندی معماری معاصر ایران را می‌توان در نوشتارهای وارطان در دهه ۴۰ ه.ش. در مجله هنر و معماری بهار ۱۳۴۸ با عنوان «معماری ایران در دو راهه سبک ملی و جدید» جستجو کرد که معماری ایران را به دو دوره متمایز سبک قدیم و سبک جدید تفکیک می‌کند (آوانسیان، ۱۳۴۸)؛ اما اولین اثری که به‌صورتی تخصصی دوره‌های تاریخی را دوره بندی می‌کند، کتاب پرویز رجبی در سال ۱۳۵۵ با عنوان «معماری عصر پهلوی» است که فهرستی از آثار شاخص معماری عصر پهلوی را معرفی کرده است. در دهه ۶۰ ه.ش. یک جزوه از مهندسان مشاور آتک، دهه ۷۰ ه.ش. دو مقاله، دهه ۸۰ ه.ش. تعداد ۱۸ اثر (مقاله و کتاب) و در نهایت در دهه

مطالعه در زمینه معماری معاصر به‌عنوان واقعیتی تاریخی باید از منطق پژوهش‌های تاریخی تبعیت کند. هر چند حجم مباحث نظری در باب معماری معاصر بسیار اندک است، اما مباحث نظری انجام‌گرفته در سبک‌شناسی معماری معاصر ایران، تلاش برای دوره‌بندی‌هایی تقلیدگونه را نشان می‌دهد. ثبت آثار، فهرست و طبقه‌بندی زمانی ساختمان‌ها و معماران یک دوره، نخستین مرحله مطالعه تاریخی است. قدم اساسی بعدی که تاریخ‌گرایی مُدرن با آن شناخته می‌شود، تلاش برای فهم، تفسیر و تبیین این آثار و افراد است. تلاشی که مکاتب متعددی را نه تنها در حوزه روش‌شناسی و مطالعات تاریخی، بلکه در حوزه پژوهش‌های علوم انسانی و مطالعات فلسفی ایجاد کرده است. در این میان نمی‌توان اثری که شیوه خاصی برای مطالعه تاریخی معماری معاصر ایران به‌کار بسته است، شناسایی کرد. از این‌رو این پژوهش بر آن است تا یکی از این شیوه‌ها و ماهیت وجودی آن را در خصوص مَحک زدن دوره‌بندی‌های معاصر در بازه کوتاهی موردبررسی قرار دهد. بر همین اساس از معیار تاریخ‌گرایی هِگل که یک شیوه مطالعاتی - تاریخی است، استفاده می‌شود و نتایج آن در آخر عرضه می‌گردد. این تحقیق بر آن است تا با واکاوی مفهوم تاریخ‌گرایی به سؤالات زیر پاسخ دهد:

- از دیدگاه تاریخ‌گرایی، تاریخ چگونه در تألیفات حوزه معماری معاصر دهه ۸۰ ه.ش. نمود یافته است؟

- پردازش تاریخ در دوره‌بندی‌های معماری معاصر ایران چگونه و با چه شیوه‌هایی بوده است؟

فرض بر این است که تاریخ در معماری معاصر، خود را به همراه عناصر عینی و ذهنی عرضه کرده است و به گونه‌های متفاوتی متبلور شده است. همچنین معماری معاصر ایران با وجود پیشینه‌ای غنی از تاریخ، مستثنا از پذیرش تاریخ در دنیای معاصر نبوده و نیست. لذا با توجه به اینکه شیوه‌های تاریخ‌گرایی، دسته‌بندی تاریخی تألیفات حوزه معماری معاصر ایران را ممکن می‌نماید، بنابراین تألیفات حوزه معماری معاصر ناگزیر به جای‌گیری در مدل تشخیص نوع تاریخ‌گرایی هستند.

پیشینه پژوهش

پیشینه این پژوهش در دو بخش ارائه می‌شود: بخش اول، پیشینه «تاریخ‌گرایی و هِگلیسم» و بخش دوم، پیشینه «دوره‌بندی‌های معماری معاصر ایران». پردازش تاریخ‌گرایی از تألیفات حوزه غرب آغاز گردیده است به طوری که هر کجا از تاریخ بحث شده، دیدگاه تاریخ‌گرایی در کنارش بوده است. در اندیشه آلمانی اواخر قرن هجدهم، شیوه نگاه

نیز در این بخش بحث خواهد شد. تاریخ‌گرایی، یک تئوری تاریخی است؛ مفهومی مُدرن که عموماً با زایتگاست یا «روح زمان» مرتبط دانسته می‌شود (نسبیت، ۱۳۹۶، ۲۴۳). «حرکت روح» یکی از معدود رویکردهای تفسیری است که می‌تواند انتقال یک سبک به سبک دیگر را شرح دهد. کلیت تفکر هگل، با غیرثابت بودن هر «شکل» فرهنگی واحد در طول زمان سروکار دارد (گروت و وانگ، ۱۳۸۴، ۱۴۵). پس از بازخوانی مکتوبات معماری معاصر دهه ۸۰ ه.ش. به شیوه‌ای انتقادی و استناد به نوع دوره‌بندی هرکدام، نسبت به بحث و تشخیص نوع تاریخ‌گرایی در هریک از آثار اقدام می‌شود. معیار این پژوهش تجزیه و تحلیل دوره‌بندی‌های دهه ۸۰ ه.ش. است؛ آثاری که به طریقی سعی در دوره‌بندی آثار معماری معاصر ایران داشته‌اند. در این پژوهش تمایلی به دوره‌بندی جدید وجود ندارد.

مبانی نظری پژوهش

تاریخ و تاریخ‌گرایی

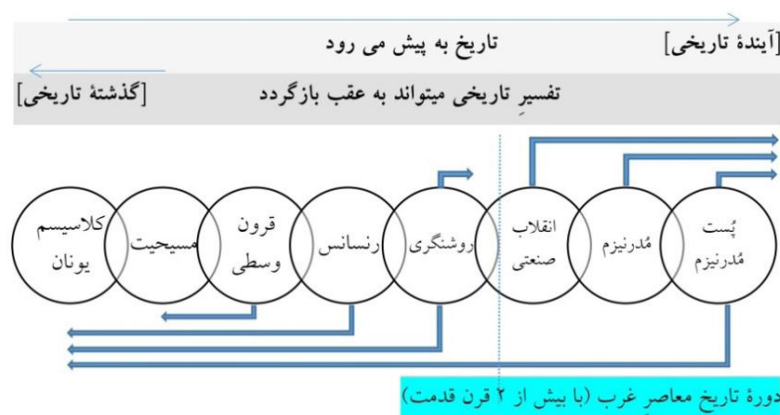
توجه به تاریخ منجر می‌شود تا تاریخ‌گرایی به‌عنوان یک فرایند قابل‌ادراک و تجزیه‌تحلیل شونده ظاهر گردد. مفهومی که به‌گونه‌ای خاص اما بسیار جدی و پُرنفوذ در فلسفه هگل طرح روشن و تأثیرگذار خود را یافت و با روایت‌های خاص و گوناگون در مکاتب فلسفی بعدی استمرار یافت (مازیار، ۱۳۹۵). شکل ۱ نشان می‌دهد که در غرب و از دوره‌ای خاص به بعد توجه به تاریخ مجدداً اهمیت می‌یابد. همین دوره مورد تأکید پست‌مدرنیست‌هایی است که تاریخ را به‌عنوان غایتی غیرقابل‌حذف از دنیای معاصر می‌انگارند و معتقدند: تاریخ‌گرایی، شروع پست‌مدرنیسم است (جووت، ۱۳۸۴، ۸۵). کیت نسبیت^۱ در کتاب «تئوری معماری پست‌مدرن» تقسیم‌بندی شش‌گانه‌ای با عنوان «درون‌مایه» برای معماری پست‌مدرن در نظر

۹۰ ه.ش. هفت اثر (۳ کتاب و ۴ مقاله) به‌طور اختصاصی به دوره‌بندی معماری معاصر ایران پرداخته‌اند.

آثار ذکرشده در بخش اول پیشینه پژوهش، معرفی و واکاوی مفاهیمی همچون تاریخ، تاریخ‌گرایی، فلسفه هگل و مفهوم روح دوران را بر عهده‌دارند. در بخش دوم دوره‌بندی‌هایی که به هر شیوه برای طبقه‌بندی سبک‌های یک دوره تاریخی مدنظر پژوهشگران بوده است، ملاک عمل است. بدین ترتیب می‌توان ادعا کرد که انتخاب مُدلی تحلیل‌شده از تاریخ‌گرایی، می‌تواند رهیافتی به شناسایی نشانه‌هایی از وجود تاریخ در حوزه معماری معاصر باشد.

روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش کاملاً کیفی است، از آنجاکه کلیه استنادات تاریخی می‌باشند، لذا بهترین گزینه برای این نوع تحقیق روش تاریخی خواهد بود. داده‌های این پژوهش نیز صرفاً کتابخانه‌ای تهیه‌شده‌اند. مُدل تاریخ‌گرایی هگل در واقع یکی از زیرمجموعه‌های راهبردی نگرش تفسیری-تاریخی به‌شمار می‌رود. چهار نگرش تفسیری-تاریخی در حوزه مطالعات معماری وجود دارد که یکی از آنها «تاریخ به‌منزله حرکت روح مطلق» است، در مفهوم واژه روح، کیفیت آگاهی جمعی که چیزی بیش از حاصل جمع اجزاست، نهفته است. این رویکرد در تاریخ معماری آغاز قرن بیستم میلادی نفوذ بسیار زیادی داشته است (گروت و وانگ، ۱۳۸۴، ۱۴۵) و این همان روحی است که از تفکر هگلی برمی‌آید. پس از بیان ویژگی‌های تاریخ‌گرایی برگرفته از افکار هگلی و بررسی انواع سه‌گانه آن، مُدلی سه‌تایی از تاریخ‌گرایی به همراه دیدگاه آلن کالکوهان^۲ و ریموند کوئک^۳ در معماری تدوین می‌گردد. شرایط احراز «روح دوران»^۴ و اینکه در کدام‌یک از انواع تاریخ‌گرایی قابل‌دستیابی و استناد است

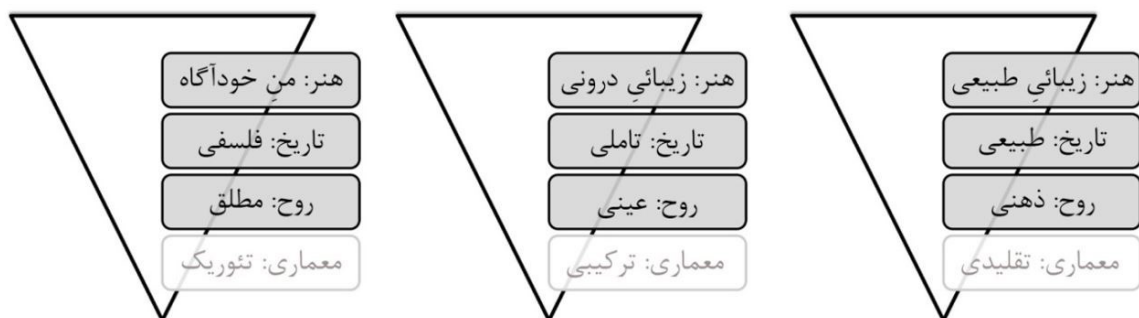
شکل ۱. مُدل سیر حرکت تاریخ در غرب

ذهنی [سوپرکتیو]، درباره روح عینی [اِبژکتیو] و درباره روح مطلق. فلسفه هنر یا «زیبایی‌شناسی» هِگل نخستین قسمت از روح مطلق است و در پی آن فلسفه دین هِگل و شرح او از تاریخ فلسفه می‌آید (هولگیت، ۱۳۹۴، ۱۳). جدول ۱ تلخیصی از افکار هِگل در ۳ حوزه هنر، تاریخ و روح است. پس استنتاج سه نوع تاریخ‌گرایی محرز و به ترتیب از راست به چپ: (الف) تاریخ‌گرایی کلاسیک، (ب) تاریخ‌گرایی نمادین و (ج) تاریخ‌گرایی فلسفی نامیده شده است (شکل ۲).

مدل‌های تاریخ‌گرایی معماری

به تبعیت از تاریخ‌گرایی سه‌گانه بخش پیشین و ادعای کالکوهان و کوئک می‌توان تاریخ‌گرایی را در معماری بررسی کرد (جدول ۲). کالکوهان معتقد است: واژه تاریخ‌گرایی می‌تواند در مورد سه چیز مورد استفاده قرار بگیرد: اولین آن‌ها یک رویکرد است؛ دومی یک پرتیس هنری؛ و سومی یک تئوری تاریخ است (نسبیت، ۱۳۹۶، ۲۴۵). ریموند کوئک نیز در مقاله‌ای تحت عنوان «تخصص معماری و تاریخچه آن»، سه کاربرد مختلف تاریخ‌گرایی را این‌گونه دسته‌بندی می‌کند: (الف) این‌گرایش احترام و یا نوعی دلتنگی است برای گذشته که منجر به تقلید عملی از سابقه تاریخی می‌شود، (ب) نوعی طبقه‌بندی برای در نظر گرفتن گذشته به‌عنوان دوره‌های زمانی نسبی که هر کدام روح زمانی نسبتاً یکسانی دارند، (ج) این الگوهای تاریخی مدل‌هایی برای پیش‌بینی آینده هستند (Quek, 2012) با استناد به دیدگاه‌های هِگل (جدول ۱) و نظریه‌پردازان معماری (جدول ۲)، تاریخ‌گرایی در معماری به ۳ نوع تقسیم‌بندی می‌گردد: نوع اول. معماری تاریخ‌گرای کلاسیک: این تاریخ‌گرایی، همانی است که کالکوهان از آن به‌عنوان یک رویکرد یاد می‌کند (جدول ۲).

گرفته و در آن «تاریخ و تاریخ‌گرایی» را به‌عنوان مهم‌ترین و اولین مشخصه معماری پست‌مدرن آورده است (نسبیت، ۱۳۹۳، ۶۶). از منظر هِگل، سه مرحله بر تاریخ هنر مترتب است: نام مرحله نخست را نمادین می‌گذارد؛ او آنگاه در ادامه نوشته خود به مرحله کلاسیک می‌رسد؛ سومین مرحله در مسیر ضروری تکامل هنر-که از آن گریزی نیست- همان مرحله رمانتیک است (مایر، ۱۳۹۳، ۱۸۹). نخستین نمود یا بروز روح مطلق هنری را هِگل در هنری تشخیص می‌دهد که آن را با عنوان «سمبولیک» (نمادین) توصیف می‌کند؛ دومین جلوه از هنر را هِگل با عنوان هنر کلاسیک می‌شناسد؛ سومین جلوه از هنر را نیز می‌توان با عنوان هنر رمانتیک نام‌گذاری کرد (عبادیان، ۱۳۹۰، ۵۵). به نظر هِگل، تاریخ را به سه صورت می‌شود در نظر گرفت: اول به‌صورت طبیعی، دوم به‌صورت تأملی، سوم به‌صورت فلسفی (مجتهدی، ۱۳۸۹، ۹۵). به نظر هِگل زیبایی طبیعت در سه مرتبه مورد ادراک ما قرار می‌گیرد. مرتبه اول مواجهه با زیبایی طبیعی است؛ در مرتبه دوم زیبایی طبیعی را به‌عنوان زندگی درونی همراه با تمایزهای ماهوی آن ملاحظه می‌کنیم؛ مرتبه سوم و عالی‌تر، ملاحظه زیبایی است در من خودآگاه (صافیان، ۱۳۸۳). در مرحله اول (ابتدائی) ایده در شکل تجربیدی و یک‌سویه ظاهر می‌شود، که هِگل آن را شکل سمبولیک هنر می‌نامد؛ شکل دوم هنر، شکل کلاسیک است؛ شکل سوم هنر، شکل رمانتیک است. هِگل فرایند بازشناسی فلسفه روح را در ۳ حوزه روح ذهنی، روح عینی و روح مطلق می‌بیند (ترنس استیس، ۱۳۸۸، ۴۴۵). مجردترین صورت، اندیشه است و منطق نیز آن را از همین دیدگاه بررسی می‌کند. صورت دیگر، طبیعت جسمانی و صورت سوم، روح به معنای مطلق است. ولی تنها در پهنه تاریخ جهانی است که روح به انضمامی‌ترین وجه به واقعیت می‌پیوندد (هگل، ۱۳۹۰، ۵۶). فلسفه روح خود با ۳ بخش تقسیم‌شده است: درباره روح

شکل ۲. روند ۳ گانگی تاریخ‌گرایی کلاسیک، نمادین و فلسفی در هنر، تاریخ، روح و معماری

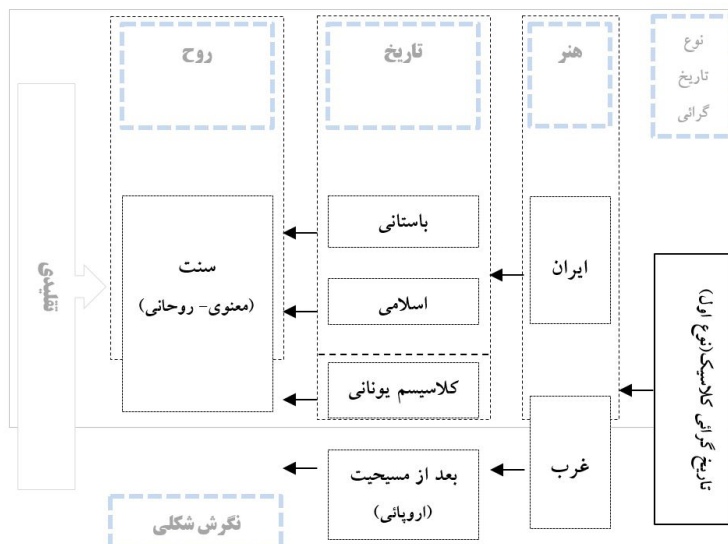
جدول ۲. ریشه‌های ۳ گانه تاریخ‌گرایی در معماری

زمینه	نظریه پرداز	دیدگاه
تاریخ‌گرایی در معماری	آلن کالکوهان	<p>رویکرد</p> <p>توجه به نهادها و سنت‌های گذشته</p> <p>دغدغه سنت‌های گذشته</p> <p>تقلید</p> <p>احترام یا دل‌تنگی برای گذشته - تقلید از سابقه تاریخی</p>
	ریموند گوئک	<p>پرکتیس هنری</p> <p>استفاده از فرم‌های تاریخی</p> <p>کنش هنرمندان بکارگیری شکل‌های تاریخی</p> <p>طبقه بندی</p> <p>نوارهای زمانی تاریخی - روح نسبی یکسان</p>
		<p>تئوری تاریخی</p> <p>تعیین پدیده‌های فرهنگی - اجتماعی توسط فرایندهای تاریخی - حقایق نسبی اند</p> <p>آگاهی تاریخی جدید جستجو برای بیان روح زمان</p> <p>نظریه معماری</p> <p>ارائه مدل‌هایی برای پیش‌بینی آینده</p>

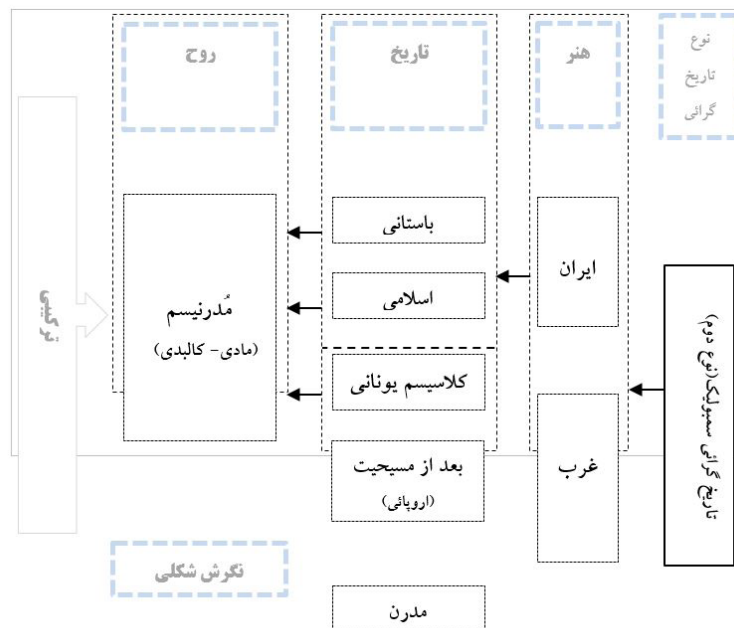
به صورت فرمال از عناصر تاریخی تبعیت و تقلید می‌کنند. مجموعه‌ای از آثار معماری معاصر که در آن‌ها تقلید از فرم و متریال دوره‌ای از تاریخ ایران (باستانی و اسلامی) و غرب (کلاسیسم و مسیحیت)، معیار دوره بندی بوده است. این نگرش شکلی است، بدین ترتیب می‌توان روح سنت زده را در تاریخ ایران و غرب جستجو نمود.

نوع دوم. معماری تاریخ‌گرای نمادین (سمبولیک): کالکوهان، این معماری را پرکتیس هنری نامیده است (جدول ۲). در این نوع تاریخ‌گرایی، هنر زیبایی درونی و تاریخ تأملی است؛ اما روح عینی است

هنر و تاریخ طبیعی هستند و روح هر آن چیزی است که نسل به نسل از طریق اذهان منتقل شده است (شکل ۲). هیچ دخل و تصرفی در این معماری نمی‌تواند صورت پذیرد، لذا معماری تاریخ‌گرا به صورت تقلیدی محض از اثر تاریخی خودنمایی می‌کند. اینکه این اثر تاریخی ایرانی است یا غربی چندان تفاوتی نمی‌کند، مهم این است که معماری تاریخ‌گرای کلاسیک یک تقلید است (شکل ۳)؛ تقلیدی محض از هر آن چیزی که طی دوران تاریخی، دست‌نخورده و بکر تا دوره معاصر ادامه یافته است و هم‌اکنون متریال یا اشکال تاریخی را در برمی‌گیرد که

شکل ۳. مدل معماری تاریخ‌گرا - نوع اول، کلاسیک

شکل ۴. مدل معماری تاریخ‌گرا- نوع دوم، سمبولیک

نوع سوم. معماری تاریخ‌گرای فلسفی: در این نوع تاریخ‌گرایی، تاریخ برداشتی فلسفی و روح مطلق است. کالکوهان این نوع تاریخ‌گرایی را نوعی تئوری تاریخی نامیده است. این تاریخ‌گرایی تفاوت بارزی با دو شیوه قبلی دارد: اول اینکه این نوع دوره بندی برخلاف دو نوع قبلی که بر اساس نگرش شکلی (فرمال) بودند با بنای معماری کاری ندارد، از این رو سنجش و استناد به این نوع دوره بندی به صورت تفسیری- تاریخی خواهد بود. دوم اینکه تاریخ‌گرایی فلسفی وظیفه تجزیه و تحلیل آثار را نسبت به روح دوران بر عهده دارد و شکلی نیست بلکه کاملاً تئوریک است. اندیشه‌ها همان است که من [هگل] «روح زمانه» [روح دوران] نامیده‌ام. همه افکار و احساسات یک‌زمان روح آن عصر را تشکیل می‌دهد هر چیزی در تاریخ نتیجه آن است (دورانت، ۱۳۸۹، ۲۶۵). در واقع روح دوران در این نوع تاریخ‌گرایی، جمیع مفاهیم فرهنگی، اجتماعی، هنری- معمارانه، اقتصادی، سیاسی‌ای است که در هر دوره تاریخی به وقوع پیوسته است (شکل ۵). جدول ۳ تلخیصی از انواع تاریخ‌گرایی است که پیش‌تر تشریح شد. هر یک از انواع تاریخ‌گرایی شاخصه‌هایی منحصر به فرد دارند. معماری تاریخ‌گرای کلاسیک به لحاظ تقلید صرف داشتن از عناصر تاریخی، صرفاً با تأکید بر فرم و متریکال همچنین معماری تاریخ‌گرای نمادین

یعنی هرآن چیزی است که به صورت مادی ادراک می‌شود، همچون روح مدرنیستی که هرآن زیبایی است که به صورت فیزیکی و کالبدی وجود دارد (شکل ۲). در نوع دوم تاریخ‌گرایی، تقلیدی صرف از اثر تاریخی اتفاق نمی‌افتد، بلکه هنرمند با ذوق و قریحه خود عناصری از تاریخ را گرفته و آن را با مصادیق دنیای مدرن درمی‌آمیزد، نوعی معماری ترکیبی. در این تاریخ‌گرایی همچون نوع اول، تفاوتی در انتخاب اثر تاریخی ایرانی یا غربی وجود ندارد، اما مشترکاً استفاده از روح غربی (مدرنیته) ملاک عمل خواهد بود (شکل ۴). روح حاکم در این تاریخ‌گرایی، روح مدرنی است که آمیخته به سنت شده است. همچنین اساس نگرش به معماری در این نوع تاریخ‌گرایی به مانند تاریخ‌گرایی نوع اول، فرمال است. برای هگل، اشکال تاریخی حاصل یک روحیه جهانی است؛ و از این رو اشکالی که در کارهای هنری خلق می‌شوند بر اساس روحیه سال‌های مشخص- و نه بر اساس فعالیت‌های اشخاص یا حتی نیروهای اجتماعی که زمینه‌ساز خلق آن‌ها شده‌اند- است و در نهایت شکل‌گیری آن‌ها توسط قوانین مقرر است (گلیجانی مقدم، ۱۳۸۶، ۹۵). اشتراکاتی در تاریخ‌گرایی نوع اول و دوم منجر می‌شود تا در فرایند تشخیص تاریخ‌گرایی در دوره بندی‌های معماری در یک سطح قرار گیرند (یکی تقلیدی، دیگری ترکیبی).

شکل ۵. مدل معماری تاریخ‌گرا- نوع سوم، فلسفی

جدول ۳. شاخصه‌های معماری تاریخ‌گرا

مدل تاریخ‌گرایی معماری	شاخصه معماری تاریخ‌گرا	شاخصه مورد توجه
معماری تاریخ‌گرای کلاسیک تاریخ تقلیدی	استفاده از فرم‌های تاریخی	فرم، متریاال
معماری تاریخ‌گرای نمادین بازبینی تاریخ	استفاده از فرم‌های تاریخی در کنار فرم‌های مدرن	فرم، متریاال، جریان‌ات فکری غربی و ایرانی
معماری تاریخ‌گرای فلسفی روح زمان	تجزیه و تحلیل آثار نسبت به «روح زمان»	رخدادهای معماری، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی

دوره امتداد و جریان دارد. تاریخ سیال است و الزاماً در معماری تاریخ دوره‌ها قابل تفکیک و تمایز نیستند. میان گذشته و امروز گسل یا بُریدگی وجود ندارد و امروز صرفاً تداوم تحولات و جریان‌ات گذشته است که همچون رودی جریان دارد، بدون آن که ما لزوماً قادر به دیدن حرکت امواج باشیم (زیباکلام، ۱۳۸۹، ۳۸).

دوره‌بندی معماری معاصر ایران

«دوران بندی» یعنی جداسازی آثار و رویدادها در قالب مقولات گاه شناختی و سبکی. دوره‌بندی نوعی نگاه تاریخ‌گرایانه به تاریخ

با پذیرش جنبه‌های مُدرنیستی، تأکید بر فرم و متریاال و نیز جریان‌ات فکری مدرن در غرب و ایران را پذیرا هستند. در خصوص معماری تاریخ‌گرایی فلسفی، الزامی بر جنبه‌های کالبدی بنا وجود ندارد و توجه به «روح زمان» همان بستر فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامعه در کنار رُخدادهای معمارانه غیر کالبدی شاخصه اصلی محسوب می‌گردد. از جمله عواملی که در انواع تاریخ‌گرایی اهمیت ندارند، دوره‌های تاریخی (سال و دهه)، معماران و کاربری بنا هستند. همچنین بازه زمانی (انتصاب تاریخی خاص برای یک دوره) در تاریخ‌گرایی وجود ندارد و تبعات یک دوره تاریخی قبل و بعداز آن

که دوره‌بندی معماری معاصر را انجام داده‌اند. بامطالعه این تألیفات، شیوه‌های دوره بندی هرکدام استخراج و تلخیص آن در جدول ۴ درج شده است.

بمبث

پس از تعریف و بررسی انواع ۳ گانه تاریخ‌گرایی (جدول ۳) همچنین تشریح و بررسی دوره‌بندی‌های معماری (جدول ۴) در آثار تألیفی معاصر، در این بخش انتصاب یا عدم‌انتصاب هریک از انواع دوره‌بندی به مبحث تاریخ‌گرایی بررسی و درنهایت سؤال و فرضیه پژوهش مورد آزمایش قرار می‌گیرند. برای هریک از انواع دوره‌بندی‌ها، جدولی

و تلاش برای بیان «روح دوران» است (نسبیت، ۱۳۹۱، ۶۱). دوره‌بندی، یکی از ابزارهای اصلی مطالعات تاریخی است؛ اما کاربرد این ابزار، دشواری‌های خاص خود را دارد (سارلی، ۱۳۹۱). واژه به‌اصطلاح دوره‌سازی تاریخی به‌گونه‌ای خاص برای مورخان موضوع بحث‌برانگیز مکرری است که دربرگیرنده ضرورت عامل توافقی است و اغلب به‌صورت تاریخ‌گذاری نمایان می‌شود (گرهارد، ۱۳۸۹). نمونه‌های مشابه دوره‌بندی‌ها را می‌توان در حوزه‌هایی همچون ادبیات یافت. دوره‌بندی‌های معماری معاصر ایران از دهه ۴۰ به‌سادگی آغاز و هرچه به زمان حال نزدیک‌تر شده‌ایم، این آثار پیچیده‌تر شده‌اند. نمونه‌های مطالعاتی پژوهش در بازه ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹ هشت اثر تألیفی است

جدول ۴. نمونه‌های موردی پژوهش و شرح دوره‌بندی هرکدام (تألیفات دهه ۸۰ ه.ش. حوزه معماری معاصر ایران)

نام اثر	شرح دوره بندی
معماری در دارالخلافه ناصری	۱ بناهای معماری قاجار: دوره اول، معماری سنتی (شیوه اصفهانی) - دوره دوم، معماری سنتی و معماری تلفیقی (شیوه تهرانی) - دوره سوم، معماری سنتی و معماری تلفیقی، فرنگی (قبادیان، ۱۳۸۳)
۲ معماری دوره پهلوی اول (کیانی، ۱۳۸۳)	بناهای معماری دوره پهلوی اول: سه سبک معماری سنتی، معماری باستانی و معماری مدرن
۳ شرح جریان‌های فکری معماری و شهرسازی در ایران معاصر (حبیبی، ۱۳۸۵)	سال‌های ۱۳۱۰ تا ۱۳۲۰: دوران آغاز مدرن به چهار گونه معماری مبتنی بر ادامه سبک تهران، معماری اصطلاحاً ملی، معماری مبتنی بر سبک بین‌الملل و معماری مبتنی بر سبک کلاسیک اروپا سال‌های ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۷: معماران نوپرداز، معماران نوسنت‌گرا و معماران حالت‌گرا سال‌های بعد از انقلاب ۱۳۶۰ تا ۱۳۸۰: جریان اول - فرهنگ‌گرایی: معماران اصول‌گرا، معماران سنت‌گرا و معماران تاریخ‌گرا. جریان دوم - نوآوری: معماران بوم‌گرا، معماران ساختارگرا، معماران نوپرداز و معماران حالت‌گرا. جریان سوم - فرا نوآوری: معماران فرا نوآوران واقع‌گرا و معماران نوسنت‌گرا
۴ شدیدترین شکل مروری اجمالی بر مبانی معماری میرمیران (اعطاء، ۱۳۸۵)	دوره اول - سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۲۰: معماران اروپائی: موزه ایران باستان اثر ماکسیم سیرو و آندره گذار دوره دوم - سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۴۰: فرمانفرمایان، سیحون و فروغی دوره سوم: سال‌های ۱۳۴۰ تا پیروزی انقلاب اسلامی: موزه هنرهای معاصر، مرکز آموزش مدیریت دوره چهارم: از زمان وقوع انقلاب اسلامی ایران: سید هادی میرمیران
۵ نقد آثاری از معماری معاصر ایران (مهندسین مشاور نقش، ۱۳۸۷)	شامل سیزده مقاله که در هر مقاله یک اثر معماری تحلیل و نقد شده است. این آثار از میان بناهای معاصر ایران انتخاب شده و اغلب آنها متعلق به سال‌های دهه ۴۰ و پنجاه هجری شمسی است

ادامه جدول ۴. نمونه‌های موردی پژوهش و شرح دوره‌بندی هر کدام (تألیفات دهه ۸۰ ه.ش. حوزه معماری معاصر ایران)

نام اثر	شرح دوره‌بندی
۶ معماری معاصر ایران (بانی مسعود، ۱۳۸۸)	پهلوی اول - نسل اول معماران: اواخر قاجار، مُدرنیسم و نئوکلاسیک باستان گرا(سبک ملی) پهلوی دوم - پیشگامان نسل دوم معماران: سیحون، فرمانفرمایان، کامران دیبا، خلیلی، اردلان، امانت بعد از انقلاب - متأخران نسل دوم معماران: علیزاده، جودت، زین‌الدین، داراب دیبا، صارمی، میرمیران بعد از انقلاب - نسل سوم و دوره بندی ۸ گانه: احیای عین به عین معماری سنتی ایران، بوم‌گرایی، گرایش تفننی به سبک‌های معماری غربی، تداوم مباحث معماری مدرن متعالی، تلفیق مفاهیم و عناصر معماری ایرانی با فناوری و معماری مدرن، گرایش به فناوری برتر، گرایش به معماری نئو مدرن، معماری کامپیوتری
۷ معماری معاصر ایران، ۷۵ سال تجربه بناهای عمومی (میرمیران و اعتصام، ۱۳۸۸)	دوره اول - پهلوی اول: ۱۲ بنای معماری برای سال‌های (۱۳۲۰-۱۳۰۰)، دوره دوم - پهلوی دوم: ۷ بنا برای سال‌های (۱۳۳۰-۱۳۲۰)، دوره سوم - پهلوی دوم: ۴ بنا برای سال‌های (۱۳۴۰-۱۳۳۰)، دوره چهارم - پهلوی دوم: ۲۳ بنا برای سال‌های (۱۳۵۷-۱۳۴۰)، دوره پنجم - بعد از انقلاب: ۹ بنا برای سال‌های (۱۳۷۵-۱۳۵۷)
۸ نگاهی به پیدایی معماری نو در ایران (باور، ۱۳۸۸)	قاجار: عوامل سیاسی و اجتماعی انقلاب مشروطه پهلوی اول: پیشکسوتان خارجی (زمینه‌سازان معماری نو): گدار، مارکف، دوبرول، سیرو پهلوی اول: پیشکسوتان داخلی (نسل اول): گالوستیانس، گورکیان، فروغی، صادق، ظفر بختیار، آوانسیان، آبکار پهلوی دوم: تعقیب‌کنندگان نسل اول: فرمانفرمایان، سیحون، صانعی، مؤید عهد، غیائی، سردار افخمی پهلوی دوم: پیشکسوتان نسل دوم: (آموزشی: اعتصام، فلامکی، باور، میرفندرسکی و ...) و (طراح: شریعت زاده، علیزاده، کلانتری، زین‌الدین، اردلان، کامران دیبا و ...) بعد از انقلاب: پیشکسوتان نسل سوم

(جدول ۵). این شیوه معیار تعیین نوع تاریخ‌گرایی نیست، لذا در هیچ‌یک از انواع تاریخ‌گرایی جایگاهی ندارد.

۲) دوره‌بندی بر مبنای معماران (آثار - مکتوبات): در این دوره‌بندی، آثار تألیفی یا طراحی‌شده معماران اساس دسته‌بندی است. با توجه به اینکه در تعیین انواع تاریخ‌گرایی شخص هنرمند معیار تاریخ‌گرایی نیست، این دوره‌بندی جایگاهی به لحاظ تعیین نوع تاریخ‌گرایی ندارد. این دوره‌بندی می‌تواند با حب و بغض‌هایی همراه باشد، تعدادی از معماران مورد توجه و عده‌ای کنار گذارده شوند، پس اشکالاتی در این شیوه وجود خواهد داشت. چهار اثر تألیفی با این شیوه دوره‌بندی انجام داده‌اند، (جدول ۶).

۳) دوره بندی بر مبنای بناهای معماری: مجموعه آثاری که هدفشان مستندسازی مجموعه بناهای معاصر بوده‌اند در این زمره گنجانده می‌شوند، تنها دو اثر، تألیفات «مهندسیین مشاور نقش،

تهیه‌شده است تا ویژگی‌های شاخص هریک از آثار تألیفی در آن پردازش شود. این احتمال نیز وجود دارد که روش‌های دوره‌بندی در هیچ‌یک از آثار تألیفی دهه ۸۰ ه.ش. کاربردی نداشته باشد، یا حتی ممکن است آثار از چندین شیوه دوره‌بندی استفاده کرده باشند. از بررسی و تحلیل دوره‌بندی‌های آثار تألیفی معماری معاصر دهه ۸۰ ه.ش. در کل ۶ نوع دوره‌بندی مستخرج است:

۱) دوره‌بندی بر مبنای تاریخ، سال و دهه: با انتصاب زمان و تعیین بازه سال و دهه دوره‌بندی انجام می‌شود. این شیوه یک‌رویه بسیار رایج در تشریح تاریخ در علوم مختلف به‌شمار می‌رود. در مبحث تاریخ‌گرایی به‌کارگیری هرگونه تاریخ، سال و دهه بدون کاربرد است. مهم نیست در چه دوره‌ای از تاریخ چه اتفاقی افتاده است، مهم این است که رخداد تاریخی در معماری معاصر عیناً تکرار یا تقلید شود. تنها در ۳ اثر، دوره‌بندی براساس تاریخ، سال و دهه انجام‌شده است

جدول ۵. دوره‌بندی بر اساس تاریخ، سال و دهه

سال	مؤلف / پژوهشگر	دوره‌بندی انجام شده		
۱۳۸۵	علی اعطا (اعطا، ۱۳۸۵)	دوره سوم (۱۳۴۰-۱۳۵۷)	دوره دوم (۱۳۲۰-۱۳۴۰)	دوره اول (۱۳۰۰-۱۳۲۰)
۱۳۸۸	سید هادی میرمیران ایرج اعتصام (میرمیران و اعتصام، ۱۳۸۸)	دوره سوم (۱۳۳۰-۱۳۴۰)	دوره دوم (۱۳۲۰-۱۳۳۰)	دوره اول (۱۳۰۰-۱۳۲۰)
۱۳۸۸	سیروس باور (باور، ۱۳۸۸)	دهه ۳۰	دهه ۴۰ و ۵۰	
	قاجار	پهلوی اول	پهلوی دوم	بعد از انقلاب

ایرانی و غربی) که توانسته‌اند تأثیر شگرفی در معماری ایجاد کنند مورد توجه بوده است. با توجه به اینکه ماهیت تاریخ‌گرایی نوع سوم تحلیل‌گرا بودن آن است، این اتفاقات نیز از دیدگاهی تحلیل‌گرایانه مورد بحث و تدقیق قرار گرفته‌اند تا نهایتاً بتوانند بخشی از «روح دوران» در معماری معاصر ایران را تشخیص دهند. به نظر می‌رسد آثار حوزه معماری معاصر ایران به مرور در سال‌های اخیر تمایل بیشتری برای دوره‌بندی بر اساس رخدادهای تاریخی از خود نشان داده‌اند. تنها یک اثر در دهه ۸۰ ه.ش. بدین شیوه مباحثی را مطرح نموده است (جدول ۹).

۶) دوره‌بندی بر مبنای رخدادهای فرهنگی-اجتماعی، سیاسی و اقتصادی (غیر معمارانه): این دوره‌بندی همانند دوره‌بندی قبل است، اما تفاوت در معماری نبودن رخدادهای تاریخی است (جدول ۱۰). همواره تأثیرات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، مدیریتی، فرهنگی و غیره، با بازه‌ای زمانی در معماری دیده شده‌اند. این رخدادهای باید به قدری قدرتمند باشند تا تأثیری بزرگ و پُرنسنگ در معماری آن دوره ایجاد کنند. در دوره‌بندی‌های اخیر مطالعاتی گسترده در خصوص تاریخ رخدادهای مهم انجام و سپس تأثیرات آن در معماری مورد واکاوی قرار گرفته است. به‌طور نمونه: انقلاب اسلامی ۱۳۵۷، جنگ تحمیلی، تغییر دولت‌ها و سایر موارد، که از جنس معماری نیستند، ولی تأثیرات آن‌ها بر جامعه معماری بر کسی پوشیده نیست. یکی از این نمونه آثار تألیفی اثر «سیروس باور، ۱۳۸۸» است.

حکم: در خصوص تشخیص تاریخ‌گرایی در هر یک از تألیفات معاصر می‌توان مراحل استخراج‌شده در مدل تشخیص تاریخ‌گرایی را مدنظر

۱۳۸۷؛ میرمیران و اعتصام، ۱۳۸۸»، از این نوع دوره‌بندی تبعیت داشته‌اند، (جدول ۷). با توجه به اینکه مستندسازی، هیچ رویکرد خاصی را دنبال نمی‌کند، لذا جایگاهی در انواع تاریخ‌گرایی نخواهد داشت. این آثار با تکیه بر تصاویر و مستندات ترسیمی مورد توجه جامعه متخصص معماری هستند و اصولاً هدفشان دوره‌بندی نیست.

۴) دوره‌بندی بر مبنای جریانات فکری معماری ایران- غرب: تفکرات غربی همواره آمیختگی زیادی با مسائل تاریخی خود داشته‌اند. در این نوع دوره‌بندی، مؤلفان صرفاً از تقلید سبک‌های غربی به دسته‌بندی آثار دست‌یافته‌اند. در جامعه آماری این پژوهش می‌توان از آثار (قبادیان، ۱۳۸۳؛ کیانی، ۱۳۸۳؛ حبیبی، ۱۳۸۵؛ بانی مسعود، ۱۳۸۸؛ باور، ۱۳۸۸) نام برد که به‌نوعی گردهم‌آوردی تقلیدی از دسته‌بندی‌های غربی داشته‌اند. در این آثار درجایی که صحبت از معماری ترکیبی، تلفیقی، بوم‌گرا و سنت‌گرا است، می‌توان ردپایی از تاریخ‌گرایی نوع اول یافت. در این آثار، معماری معاصر ایران الزاماً منتصب به سبک‌های به وجود آمده در معماری غرب بوده است. وقوع مدرنیسم و ورود آن به معماری معاصر ایران، این باور را به وجود آورده است که هر آنچه در غرب رُخ می‌دهد، پس از بازه‌ای زمانی نمود آن را در معماری معاصر ایران و در برخی آثار می‌توان یافت. لزوم مطالعه غرب و تأثیرات آن در تفکرات معاصر در حوزه معماری این واقعیت را آشکار می‌کند که لاجرم به پذیرش هم‌زمان تاریخ کلاسیک ایران و غرب در کنار مدرنیسم غربی هستیم، تاریخ‌گرایی نوع دوم (جدول ۸).

۵) دوره‌بندی بر مبنای رخدادهای معماری در تاریخ معماری: در این نوع دوره‌بندی اتفاقات و رخدادهای معاصر حوزه معماری

جدول ۶ دوره بندی بر اساس معماران

دوره بندی انجام شده		مؤلف / پژوهشگر		سال		
عبدالعزیز فرمائرفرمانیان	معماران اروپائی	علی اعطا	۱۳۸۵			
هورشنگ سیحون	ماکسیم سبزو	(اعطا، ۱۳۸۵)				
محسن فروغی	آندره گدار	سید محسن حبیبی	۱۳۸۵			
		(حبیبی، ۱۳۸۵)				
اهدای ندیمی	اصول گریبان	جریان اول				
باقر آیت الله زاده شیرازی، محمدرضا حائری، مهدی حاجت	سنت گریبان	فروغنگ				
حسین سلطان زاده عباس فرخ زئوری	تاریخ گریبان	گریانی				
ایرج اعتصام، سبزووس باور، غلامحسین پاسبان حضرت، نسرین فقیه، محمدمنصور فلاکی	بوم گریبان	جریان دوم				
بهروز پاکدامن، قاسم کرانطیج، سهراب مشهودی	ساختار گریبان	نوآوری				
احمد سعیدینیا، منوچهر طنبیان، منوچهر مزینبی، سید هدای میرمیران	نو پردازان					
داراب دیبا، هاشم هاشم نژاد	حالت گریبان					
محمد بهشتی، علی اکبر صاهمی	فرانواوران	جریان سوم				
کامران صفائش، زهرا ترانه پلدا	کامران					
محمد بحرینی، محمود توسلی، حسین شیخ زین الدین، علی غفاری، میرفخریسکی، کامبیز توانایی	نوبت گریبان	فرانواوری				
مهدی علیرزاده، فرامرز شریفی، ایرج کلانتری، محمدرضا جووت، حسین زین الدین، داراب دیبا، علی اکبر صاهمی، سید هدای میرمیران، کامران صفائش، فرهاد احمدی، بهرام شیردل، فیروز فیروز، مهرنگد ایروانیان	نسل سوم	نادر خطلی نادر اردلان حسین امانت فرمائرفرمانیان کامران طباطبائی دیبا	هورشنگ سیحون عبدالعزیز فرمائرفرمانیان کامران طباطبائی دیبا	نسل اول معماران معاصر	امیر بانی مسعود (بانی مسعود، ۱۳۸۸)	۱۳۸۸
	بعد از انقلاب	پهلوی دوم	پهلوی اول	قاجار		

ادامه جدول ۶. دوره بندی بر اساس معماران

دوره بندی انجام شده		مؤلف / پژوهشگر	سال
عبدالعزیز فرمانفرمایان، هوشنگ سیحون	تعمیر	پیشکوتان آندره گدار	پیشکوتان
هوشنگ صانعی، پرویز موید عهد	کندگاران نسل اول	نیکلای مارکف	خارجی
حیدر غیبانی، علی سردار افخمی	اول	رولان دوپورول	زمینه ساز
		ماکسیم سیرو	معماری نو
بهرز حبیبی، فتانه تراقی		مارکار گالوستیان	پیشکوتان
محمدامین میرفندرسکی	آموزشی	گابریل گورکیان	ایرانی
ایرج اعتصام، محمدمنصور فلاسکی		محسن فروغی	
سیاوش تیموری، سیروس باور	پیشکوتان	علی صادق	
یوسف شریعت زاده، مهدی علیزاده	نسل دوم	کیقباد ظفر بختیار	پیشکوتان نسل اول
حسین امانت، پاسبان حضرت، ایرج کلاتری	اثر	وارطان هوانسیان	اول
حسین شیخ زین الدین، نادر اردلان، کامران	معماری	پل آبکار	
دیبا		اوزن آفتانیدیانس	

بعد از انقلاب

پهلوی دوم

پهلوی اول

قاجار

جدول ۷ دوره بندی براساس بنای معماری

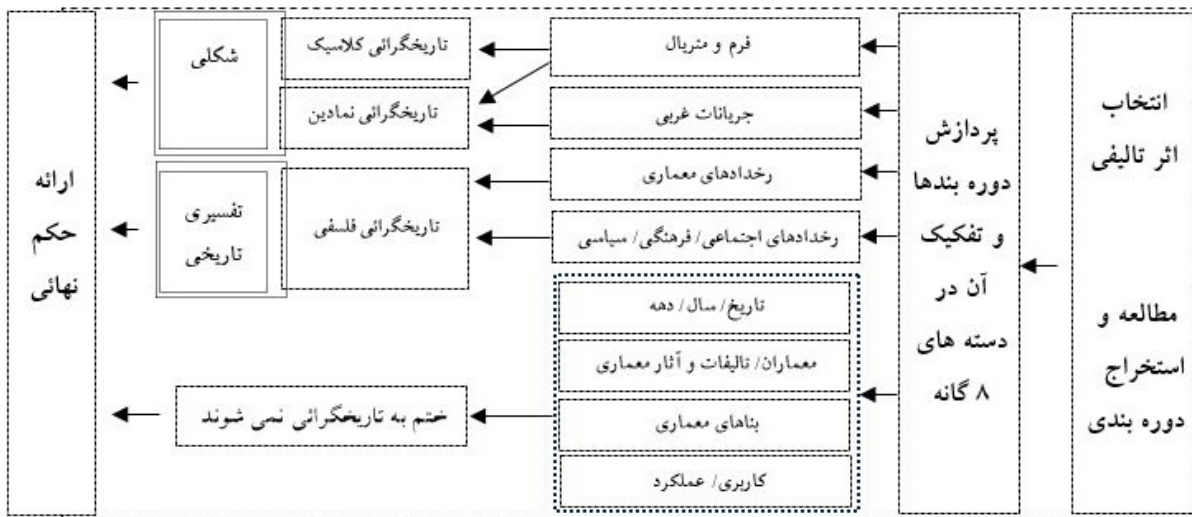
سال	مؤلف / پژوهشگر	موضوع / عنوان
۱۳۸۷	مهندسین مشاور نقش (مهندسین مشاور نقش، ۱۳۸۷)	پانود بوملی سینا، مسجد دانشگاه تهران، مسجد حضرت امیر(ع)، تئاتر شهر، موزه هنرهای معاصر، مدرسه عالی مدیریت، ساختمان مرکزی گروه صنعتی بهیشر، گالری توحید، مجموعه بناوران، ساختمان میراث فرهنگی
		بانک ملی - اصفهان، دانشگاه هنرهای زیبا، ساختمان اداری جیب
		بانک ملی - بازار، بانک ملی، گرگان، استیتو پاستور ایران، بنای پانود بوملی سینا
		مسجد دانشگاه تهران، ساختمان مجلس سنا
		بانک ملی دانشگاه تهران، هتل استقلال
		مسجد حضرت امیر(ع)، سینما صحراء تالار وحدت، تئاتر کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ساختمان مطبوعات میدان موزه هنرهای معاصر، کتابخانه دانشگاه شیراز، بنای پانود آزادی
		دانشگاه مدیریت دانشگاه تهران، ساختمان اداری صنعتی، شهر اصفهان
		استخر مجموعه ورزشی آزادی، دانشگاه امام صادق، فرهنگسرای بناوران، ساختمان وزارت کشور، مدرسه بولاد شهر اصفهان
		ساختمان وزارت کشاورزی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، سازمان میراث فرهنگی، برج شیشه ای بانک تجارت، فرودگاه مهرآباد، موزه ملی قرآن، مسجد القدر
		دانشگاه تبریز، شهرداری تبریز، مدرسه حقوق
		دانشگاه قزوین، شهرداری قزوین، رشت، سازمان ثبت اسناد و املاک، موزه ملی ایران، بانک ملی - پس انداز دبیرستان دکتر شریعتی، باشگاه دانشگاه تهران، شهرداری تبریز، مدرسه ایرانشهر، کاخ دادگستری، دانشگاه حقوق
		سیدهای میرومیان، ایچ اعصاب (میرومیان و اعصاب، ۱۳۸۸)
		۱۳۸۸
		فرهنگسرای نگارستان (۱۳۵۳-۱۳۷۷)
		مسجد القدر (۱۳۵۶-۱۳۶۶)
		گسترش دانشگاه فنی دانشگاه تهران
		مجمع مجارایی انقلاب اسلامی توسعه اداره کل مسکن و شهرسازی اصفهان
		دفتر کار نمایندگان مجلس شورای اسلامی
		ساختمان اداری میرداماد فرهنگسرای خاوران
		ساختمان اداری آرینا محل اقامت سران کشورهای اسلامی
		مجموعه ورزشی رفسنجان
		بعد از انقلاب
		پهلوی دوم
		پهلوی اول
		قاجار

جدول ۹. دوره‌بندی براساس رخدادهای معمارانه

سال	مؤلف / پژوهشگر	دوره بندی انجام شده
۱۳۸۸	سیروس باور (باور، ۱۳۸۸)	شکل‌گیری مهندسان مشاور تدوین قوانین و طرحهای جامع شهری تشکیل انجمن آرشیتکت‌ها تحولات در حوزه آموزش معماری معماری و زنان معمار
		بعد از انقلاب
		پهلوی دوم
		پهلوی اول
		قاجار

جدول ۱۰. دوره‌بندی براساس رخدادهای فرهنگی-اجتماعی، سیاسی و اقتصادی (غیرمعمارانه)

سال	مؤلف / پژوهشگر	دوره بندی انجام شده
۱۳۸۸	سیروس باور (باور، ۱۳۸۸)	رکود ظهور طبقه میان‌مایه جدید تغییر در جمعیت شهرها سطح درآمد ملی تحولات فنی و فن‌آوری
		عصر انفورماتیک
		بعد از انقلاب
		پهلوی دوم
		پهلوی اول
		قاجار

شکل ۶. مدل تشخیص تاریخ‌گرایی ۳ گانه

تکلیف دیدگاه هگل در مکتب فکری- فلسفی و آلن کالکوهان در معماری محقق شد. پس از تعیین مدل ۳ گانه‌ای برای تشخیص انواع تاریخ‌گرایی و ویژگی‌های هر یک از انواع تاریخ‌گرایی استخراج شد، که در آن تاریخ‌گرایی اول کلاسیک، تاریخ‌گرایی دوم سمبولیک و تاریخ‌گرایی سوم فلسفی نامیده شد. در پاسخ به سؤال اول پژوهش: در تألیفات و آثاری که تقلید صرف از تاریخ ایران یا غرب داشته باشد، تاریخ‌گرایی کلاسیک، در آثاری که تلفیق و ترکیب عناصر تاریخی ایران یا غرب با عناصر مدرن وجود داشته باشد، تاریخ‌گرایی سمبولیک و در آثاری که نشانه‌هایی از رخداد‌های تاریخی در هر

قرارداد (شکل ۶). در این مدل پس از انتخاب و پردازش دوره‌بندی‌ها، نوع دوره‌بندی الزاماً در یکی از انواع ۸ گانه جای‌داده شده و قرائت می‌شود. حاصل کار تشخیص نوع تاریخ‌گرایی در تألیفات حوزه معماری معاصر است در راستای پاسخ به سؤال پژوهش.

نتیجه‌گیری

آنچه آورده شد، عبارت است از استخراج و تعیین معیاری که بتواند جنبه‌های وجود یا فقدان تاریخ‌گرایی در آثار تألیفی را مورد ارزیابی قرار دهد. معیارهای تاریخ‌گرایی پس از مطالعه زمینه موضوع و تعیین

جدول ۱۱. دوره‌بندی‌های مستخرج از جامعه آماری و تشخیص انواع تاریخ‌گرایی

تاریخ‌گرایی		تالیفات معماری					دوره بندی	
		(باور، ۱۳۸۸)	(میر-میران و اعتصام، ۱۳۸۸)	(بانی مسعود، ۱۳۸۸)	(مهندسین مشاور نقش، ۱۳۸۷)	(اعطلا، ۱۳۸۵)		(حبیبی، ۱۳۸۵)
هیچیک از انواع تاریخ‌گرایی وجود ندارد	تاریخ‌گرایی	•	•		•			۱ تاریخ/ سال / دهه
	کلاسیک	•		•	•	•		۲ معماران
	سمبولیک		•		•			۳ بنای معماری
	فلسفی							۴ مبنای
تاریخ‌گرایی نمادین	تاریخ‌گرایی کلاسیک							۵ فرم و متریا
	تاریخ‌گرایی نمادین	•		•		•	•	۶ جریان‌ات فکری معماری ایران - غرب
تاریخ‌گرایی فلسفی	تاریخ‌گرایی فلسفی	•						۷ رخداد‌های معمارانه در تاریخ معماری
	تاریخ‌گرایی فلسفی	•						۸ رخداد‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی

2. Sigfried Giedion
3. Vittorio Magnago Lampugnani
4. Robert Venturi
5. Essays in Architectural Criticism: Modern Architecture and Historical Change- Historicism and the Limits of Semiology.
۶. تألیفاتی که در آن معماری معاصر ایران دوره بندی شده است، عملاً از دهه ۴۰ با نوشتاری اختصار گونه از وارطان آوانسیان آغاز می‌گردد و هر چه می‌گذرد این نگرش به دوره بندی و دسته‌بندی بناها، تخصصی‌تر می‌شود تا همین اواخر که با دقت نظر و به صورتی موشکافانه‌تر دوره بندی‌ها توسط مؤلفان و متخصصان این حوزه انجام شده است.
۷. Colquhoun Alan: از جمله منتقدان معماری است که هدفش همانند سایر منتقدان دانشگاهی، نقد آزمون نظریه‌ها و رویکردها و انتزاع اصول و قواعد است. کالکوهان از جمله اساتید دانشگاه پرینستون و از برگزیدگان جایزه نقد پولیتزر است. متأسفانه آثاری مختصر از تئوری‌ها و نقدهای کالکوهان در حوزه نشر و تئوری معماری در کشور وجود دارد.
۸. Reymond Quek: استاد و رئیس دانشکده معماری لیستر (Leicester) دانشگاه لیورپول.
۹. Zeitgeist: روح زمان یا روح دوران: برای خواننده انگلیسی‌زبان او نیز فارسی‌زبان، دشواری‌های مرتبط با (Geist) از ترجمه آن آغاز می‌شود. در آلمانی این واژه کاملاً متداول است و دو معنای متفاوت ولی همبسته دارد. لفظ معمول و پذیرفته‌شده برای «روح یا ذهن» (mind) است، به معنای اینکه روح یا ذهن ما متمایز از تن ماست، ...، اما (Geist) ممکن است به معنای «روح» (Spirit) باشد، به تمام معانی گوناگون آن. بدین ترتیب zeitgeist der «روح زمانه» است... (سینگر، ۱۳۷۹، ۹۵). روح دوران همان حالت و روح غالبی است که در یک جامعه و در یک بازه تاریخی وجود دارد، وظیفه مورخ معماری استخراج، تحلیل و عرضه این روح برای بررسی تأثیرات آن در سایر عرصه‌های معماری است.
۱۰. Kate Nesbit: نویسنده کتاب «تدوین یک دستور کار جدید برای معماری: مجموعه آثار تئوری معماری ۱۹۶۵-۱۹۹۵». «Theorizing a New Agenda for Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965 - 1995»

11. Periodization

۱۲. در نوشتاری از ناصر قلی سارلی، مبانی و ملاک‌های دوره بندی در تاریخ ادبیات در ۸ قالب کلی قابل استخراج است: (۱) دوره بندی بر مبنای قرن، دهه و سال (۲) دوره بندی بر مبنای الگوهای زیستی، اندام‌وار تکامل (۳) دوره بندی بر مبنای شاعران و نویسندگان بزرگ (۴) دوره بندی بر مبنای شعارهای ادبی یا ارزیابی‌های ادیبان هر عصر (۵) دوره بندی بر مبنای رویدادها، مفاهیم و دوره‌های تاریخ عمومی و سیاسی (۶) دوره بندی بر مبنای تناظر ادبیات با هنر

زمینه‌ای مدنظر باشد، تاریخ‌گرایی فلسفی تحقق‌یافته است. پاسخ به سؤال دیگر پژوهش در مدل تشخیص تاریخ‌گرایی ۳ گانه، آورده و درباره آن توضیح داده شد (شکل ۶). براین اساس امکان سنجش تاریخ و تاریخ‌گرایی در کلیه آثار تألیفی وجود دارد، کافی است پس از مطالعه و پردازش دوره‌بندی‌ها در هریک از تألیفات حوزه معاصر، نوع دوره بندی آن در ساختار ۸ گانه ای که در این مدل تعیین شده است، جای گیرد و سپس قرائت شود. بدین ترتیب یافته‌های تحقیق عبارت‌اند از:

- تاریخ‌گرایی ارزیابی‌شده در تألیفات دهه ۸۰ ه.ش. تنها در ۶ گونه از انواع دوره‌بندی «تاریخ، سال و دهه»، «معماران»، «بناهای معماری»، «جریانات فکری معماری ایران- غرب»، «رخدادهای معمارانه در تاریخ معماری» و «رخدادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی» قابل دسته‌بندی هستند (جدول ۱۱).

- در هیچ‌یک از تألیفات دهه ۸۰ ه.ش. نشانه‌ای از تاریخ‌گرایی کلاسیک وجود ندارد (ردیف ۵ جدول ۱۱).

- در نوشتارهای «قبادیان، ۱۳۸۳؛ کیانی، ۱۳۸۳؛ حبیبی، ۱۳۸۵؛ بانی مسعود، ۱۳۸۸؛ باور، ۱۳۸۸» نشانه‌های تاریخ‌گرایی نمادین وجود دارد (ردیف ۶ جدول ۱۱).

- تنها در کتاب «باور، ۱۳۸۸» تاریخ‌گرایی فلسفی ملاک دوره بندی آثار معماری معاصر بوده است (ردیف ۷ و ۸ جدول ۱۱).

- در تألیفات «اعطا، ۱۳۸۵؛ مهندسین مشاور نقش، ۱۳۸۷؛ میرمیران و اعتصام، ۱۳۸۸» هیچ نشانه‌ای از انواع تاریخ‌گرایی ۳ گانه وجود ندارد.

- هیچ‌یک از آثار تألیفی دهه ۸۰ ه.ش. دوره‌بندی‌شان را بر مبنای «کاربری (عملکرد)» و «فرم و متریکال» انجام نداده‌اند (ردیف ۴ جدول ۱۱).

- ملاک عمل برای تشخیص انواع تاریخ‌گرایی کلاسیک و نمادین، نگرش شکلی و تشخیص تاریخ‌گرایی فلسفی، نگرش تفسیری تاریخی است (شکل ۶).

پی‌نوشت‌ها

۱. Georg Wilhelm Friedrich Hegel: گئورگ ویلهلم فریدریش هگل فیلسوف آلمانی متولد اشتوتگارت، (۱۷۷۰-۱۸۳۱) اولین متفکری بود که فلسفه هنر خود را وقف پیدایش و سیر تاریخی اشکال هنرهای عمده کرد و در پرتو آن به مسائل زیباشناسی در عصر خود نیز واکنش نشان داد. می‌توان گفت، هگل وارث فلسفه کانت و به همراه آن مبانی زیباشناسی او بود (عبادیان، ۱۳۹۰، ۲۱).

۱۱. سارلی، ناصر قلی. (۱۳۹۱). دوره بندی در تاریخ ادبی (پیشینه، خواستگاه‌های فلسفی و کارکردها). *مجله تاریخ ادبیات*. ۷۱ (۳)، ۱۳۷-۱۵۱.

۱۲. سارلی، ناصر قلی. (۱۳۹۲). رویکردها و شیوه‌های دوره بندی در تاریخ ادبی. *مجله فنون ادبی*. (۲)، ۸۹-۱۰۸.

۱۳. سینگر، پیتر. (۱۳۷۹). *هگل*. (عزت‌الله فولادوند، مترجم). تهران: طرح نو. (نشر اثر اصلی ۱۹۸۳).

۱۴. صافیان، محمدجواد. (۱۳۸۳). زیبایی طبیعی نزد هگل. *نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی (تبریز)*. ۴۷ (۱۹۱)، ۱۳۸-۱۲۵.

۱۵. عبادیان، محمود. (۱۳۹۰). *گزیده زیبایی‌شناسی هگل*. تهران: متن.

۱۶. قبادیان، وحید. (۱۳۸۳). *معماری در دارالخلافه ناصری، سنت و تجدید در معماری معاصر تهران*. تهران: پشتون.

۱۷. کیانی، مصطفی. (۱۳۸۳). *معماری دوره پهلوی اول*. تهران: موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران.

۱۸. گروت، لیندا؛ وانگ، دیوید. (۱۳۸۴). *روش‌های تحقیق در معماری*. (علیرضا عینی فر، مترجم). تهران: دانشگاه تهران. (نشر اثر اصلی ۲۰۰۲).

۱۹. گرهارد، دیتیش. (۱۳۸۹). دوره سازی در تاریخ، (کامران عاروان، مترجم). *کتاب ماه تاریخ و جغرافیا*. (۱۵۲)، ۴۴-۳۹. (نشر اصلی ۲۰۰۳).

۲۰. گلیجانی مقدم، نسرين. (۱۳۸۶). *تاریخ‌شناسی معماری ایران*. تهران: دانشگاه تهران.

۲۱. مازیار، امیر. (۱۳۹۵). رویکرد تاریخی نگری و ماهیت هنر اسلامی. *مجله هور، دو فصلنامه مطالعات هنر اسلامی*. (۱)، ۹-۶.

۲۲. مجتهدی، کریم. (۱۳۸۹). *درباره هگل و فلسفه او (مجموعه مقالات)*. تهران: امیر کبیر.

۲۳. میرمیران، هادی؛ و اعتصام، ایرج. (۱۳۸۸). *معماری معاصر ایران، ۷۵ سال تجربه بناهای عمومی (جلد اول و دوم)*. تهران: وزارت مسکن و شهرسازی.

۲۴. مهندسین مشاور نقش. (۱۳۸۷). *نقد آثاری از معماری معاصر ایران*. تهران: وزارت مسکن و شهرسازی، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.

۲۵. نسبیت، کیت. (۱۳۹۱). *نظریه‌های پسا مدرن در معماری*. (محمد رضا شیرازی، مترجم). تهران: نی. (نشر اثر اصلی ۱۹۹۶).

۲۶. نسبیت، کیت. (۱۳۹۳). *تئوری معماری پست‌مدرن (پیش‌درآمد)*. (پویان روحی، مترجم). تهران: کسری. (نشر اثر اصلی ۱۹۹۶).

۲۷. نسبیت، کیت. (۱۳۹۶). *تئوری معماری پست‌مدرن (جلد اول)*. (پویان روحی، مترجم). تهران: کسری. (نشر اثر اصلی ۱۹۹۶).

۲۸. ماینر، ورنه هاید. (۱۳۹۳). *تاریخ هنر*. (مسعود قاسمیان، مترجم). تهران: سمت. (نشر اثر اصلی ۲۰۰۱).

۲۹. هگل، گئورگ ویلهلم فریدریش. (۱۳۹۰). *عقل در تاریخ*. (حمید عنایت،

و اندیشه ۷) دوره بندی بر مبنای زبان ۸) دوره بندی بر مبنای هنجارهای غالب ادبی (سارلی، ۱۳۹۲).

۱۳. منابع اصلی تألیفات معاصر، در بخش فهرست مراجع درج گردیده‌اند، دوره بندی مستخرج نیز پس از مطالعه و تلخیص کتاب‌ها درج شده است.

۱۴. مطالعه تفصیلی صورت گرفته در بخشی از رساله دکتری با عنوان «تبيين دوره بندی تاریخی معماری پس از انقلاب ایران با رهیافت تاریخ‌گرایی هگلی» که تلاشی از نگارنده است، به بررسی تمایزات و تشابهات دوره بندی‌های معاصر پرداخته است. با بررسی جامع کلیه آثار تألیفی (مجموعاً ۳۰ اثر اعم از مقاله و کتاب و طرح پژوهشی) حوزه معماری معاصر، محرز است که آثار تألیفی معماری معاصر ایران توانسته‌اند ۸ نوع دوره بندی متمایز ارائه دهند:

۱) دوره بندی بر مبنای تاریخ، سال و دهه؛ ۲) دوره بندی بر مبنای معماران (آثار - مکتوبات)؛ ۳) دوره بندی بر مبنای بناهای معماری؛ ۴) دوره بندی بر مبنای جریان‌های فکری ایران - غرب؛ ۵) دوره بندی بر مبنای کاربری (عملکرد)؛ ۶) دوره بندی بر مبنای فرم (شکل) و متریکال؛ ۷) دوره بندی بر مبنای رخدادهای معماری؛ ۸) دوره بندی بر مبنای رخدادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی.

فهرست مراجع

۱. اعطاء، علی. (۱۳۸۵). *شدیدترین شکل، مروری اجمالی بر مبنای معماری میرمیران، روزنامه شرق*. (۸۱۲)، ۱۷.

۲. آوانسیان، وارطان. (۱۳۴۸). *معماری ایران در دوره سبک ملی و جدید، مجله هنر و معماری*. (۱)، ۳۸-۳۳.

۳. باور، سیروس. (۱۳۸۸). *نگاهی به پیدائی معماری نو در ایران*. تهران: فضا.

۴. بردن، ایان؛ و رودی ری، کاترین. (۱۳۸۷). *رساله پایانی*. (فاطمه مهدی زاده، مترجم). تهران: سروش دانش. (نشر اثر اصلی ۲۰۰۶).

۵. بانی مسعود، امیر. (۱۳۸۸). *معماری معاصر ایران در تکاپوی بین سنت و مدرنیته*. تهران: هنر معماری قرن.

۶. ترنس استیس، والتیر. (۱۳۸۸). *فلسفه هگل*. (جلد دوم). (حمید عنایت، مترجم). تهران: علمی و فرهنگی. (نشر اثر اصلی ۱۹۹۵).

۷. جودت، محمد رضا. (۱۳۸۴). *تو معماری را ترسیم می‌کنی ولی من آن را می‌سازم*. تهران: گنج هنر.

۸. حبیبی، سیدمحسن. (۱۳۸۵). *شرح جریان‌های فکری معماری و شهرسازی در ایران معاصر*. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

۹. دوران، ویل. (۱۳۸۹). *لذات فلسفه*. (عباس زریاب خوئی، مترجم). تهران: علمی و فرهنگی. (نشر اثر اصلی ۱۹۵۲).

۱۰. زیباکلام، صادق. (۱۳۸۹). *سنت و مدرنیته، ریشه‌یابی علل ناکامی اصلاحات و نوسازی سیاسی در ایران عصر قاجار*. تهران: روزنه.

Modern Architecture and Historical Change. Cambridge, Massachusetts.: MIT press.
32. Quek, R. (2012). The Expertise of Architecture and its History. *South African Journal of History*, (27), 6-10.

مترجم). تهران: شفیعی. (نشر اثر اصلی ۱۹۷۰).
۳۰. هولگیت، استیون. (۱۳۹۴). *دانشنامه فلسفه استنفورد، زیبایی‌شناسی*
مکمل. (گلنار نریمانی، مترجم). تهران: ققنوس. (نشر اثر اصلی ۲۰۰۹).
31. Colquhoun, A. (1981). *Essays in Architectural Criticism*,

classical historicism. In five works, symbolic historicism, and only in one book, philosophical historicism has been the criterion for determining the periodicity of the contemporary architectural works. There have been no signs of historicism in three works.

Keywords: Historicism, Periodization, Contemporary Iranian Architecture.

Historicism in the Contemporary Iranian Architectural Compilation Books during 2000s

Alireza Joze Piry, Ph.D. Candidate, Department of Architecture, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

*Mehrdad Matin**, Assistant Professor, Department of Architecture, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Abstract

The subject of this research is the processing of historicism in the contemporary Iranian architectural works. Historical signs in architecture are the most prominent features of historicism in the contemporary context. This research begins with the question "How historicism is presented in contemporary architectural works?". It is assumed that history in contemporary architecture has presented itself with objective and subjective elements and has been crystallized in different ways. Also, the contemporary Iranian architectural works with a rich history of ancient architecture, are not exception for the acceptance of history in the contemporary world. Moreover, assuming that historicist practices allow the historical classification of the contemporary Iranian architectural compilations, these compilations must inevitably be placed in the identification model of the type of historicism.

After processing the concept of historicism and periodization, the research provides a model for studying the works. Based on the views of Hegel and other architectural theorists such as Alan Colquhoun, this model classifies historicism into three types (Classical historicism, Symbolic historicism, and Philosophical). Colquhoun believes: historicism can be used for three things: The first one is an approach; the second is an artistic practice and the third is a theory of history. Attention to history leads to the emergence of historicism as a perceptible and analyzing process. A concept that, in a particularly, influential way in Hegel's philosophy, was found to be its clear and influential scheme and continued with various narratives in the next philosophical schools.

Moreover, examining the periodization method of each work in the 2000s, this research conducts a thematic categorization and proceeds through the Hegelian historicism process, which is a method of doing historical research. "Periodization" is the separation of works and events in the form of occasional categories and styles. "Periodization" is a historical view and an attempt to express the "Zeitgeist", Also is one of the main tools of historical studies. But using this tool has its own difficulties. Historical periodization, for historians, is a frequent controversy that implies the necessity of an agreement and often appears as a historic event. Analysis of the common periods and types of historicism is another aspect of this research for answering the research questions.

This research is of qualitative type with an interpretive strategy that reflects the historical context of the architecture of Iran through a historical-critical approach. The selected case studies include contemporary Iranian architectural compilation works of the 2000s, which include a total of eight books attempting to determine the periodicity of the contemporary Iranian architectural works in various ways.

The results of this paper show that historicism evaluated in the architectural works in the 2000s can be classified into six categories. In the study of various types of historicism, it was also found that there have been no compilations of

* Corresponding Author Email: mehrdad.matin@ymail.com